

SZEMLE

Bánfi Szilvia, V. Ecsedy Judit, A magyarországi nyomdászat képes krónikája, 1473–1700, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Bállassi Kiadó, 2014.

Ritka és szerencsés eset, ha egy ismeretterjesztő jellegű könyv konkrét és világos célkitűzéssel fordul az olvasói felé. Bánfi Szilvia és V. Ecsedy Judit szerzőpáros *A magyarországi nyomdászat képes krónikája, 1473–1700* című kiadványban pontosan leírja, hogy mely célokat szeretnének megvalósítani a könyv segítségével: „Célunk az, hogy a részletes források és kutatások ismeretében most más megközelítésben, népszerű formában, képek kíséretében mutassuk be az olvasóknak a hazai könyvnyomtatás történetének ezt a korai szakaszát.” (7.) Megelőlegezhető, hogy ez a szándék a legteljesebb mértékben teljesül is, a szerzők a széles témakört olyan formában és stílusban tudják feldolgozni, hogy akár még egy, a téma iránt csupán érdeklődő olvasó is eligazodhasson benne: vagyis sem a források, sem a történelmi adatokat nem tárgyalják olyan mélységben, hogy az az anyag elaprózódásához vezetne, sokkal inkább koncentrálnak azokra az összefüggésekre és érdekességekre, amelyek akár egy további tájékozódási igényt is megtámogathatnak. Ez utóbbihoz egyébként kiváló segítséget nyújt a kötet végén szereplő felhasznált irodalomjegyzék, ami valóban csak a legfontosabb szakirodalmi publikációkat tartalmazza a témában.

A könyv szerkezete a fentieknek megfelelően könnyen áttekinthető és logikus. A rövid bevezető jellegű fejezeteket (*A könyvnyomtatás kézműipari korszaka – hogyan készültek a könyvek?; Legkorábbi nyomdáink, az ősnymdák;*

A könyvnyomtatás elterjedése Magyarországon a 16–17. században – magyarországi sajátosságok) a történelmi Magyarországon található nyomdák tájegységenkénti tárgyalása követi. A tájegységek szerinti alfejezeteken belül viszont az időrend érvényesül, ami mindenképpen szerencsés döntés volt a szerzők részéről, hiszen ilyen – egy monografikus feldolgozáshoz képest legalábbis – kisebb terjedelmű leírások esetében még átláthatóak az egy időben történő események és jelenségek, illetve ha nem is, még könnyen visszakereshetőek egy másik tájegység azonos időbeli történései. A nyomdák tárgyalása is jó érzékkel kiválasztott hangsúlyok mentén tagolódik, amelyik a jelen horizontjából tekintve fontosabb helyet kap a magyar művelődéstörténetben, azt részletesebben tárgyalják, amelyiket kevésbé lehet kiemelkedőnek tartani vagy kevesebb ma fellelhető adat van róla, az rövidebb leírást kap. És itt érdemes kitérni a források kezelésére is: jól látható, hogy a szerzőpáros a legújabb (akár saját) kutatási adatokkal dolgozik, ami nagyon friss és meggyőzővé teszi a leírtakat – ezeket, megfelelően az ismeretterjesztő szándéknak, a főszövegben nem is jelzik bibliográfiai adatokkal, nem terhelve túl ezzel sem az időben nagyon széles merítést. Szimpatikus megoldás az is az adatkezelésben, hogy amennyiben nem lelhető fel biztos forrás egy-egy témában, azt sem hallgatják el a szerzők, hanem explicitté teszik a forráshiányt.

Szintén összhangban a kitérőt célokkal, a szerzőpáros jól láthatóan igyekszik a téma érdekességeinek megmutatására is. Ezek közé tartozik a betűkészletek vándorlása a különböző nyomdák között, amely soha nem marad csupán jelenség vagy önmagáért való érdekesség szint-

jén, mindig egyéb összefüggések megmutatásának is apropója lesz: például a nyomdászok, felekezeti törekvések közötti kapcsolatok tárgyalásának kiindulópontjait is képezi. Ezekből következik, hogy a magyarországi nyomdászat téma soha nem válik kizárólagossá, ugyanúgy szóba kerülnek a történelmi események, a kapcsolatrendszer, a nyomdászatban használatos tárgyi eszközök, mint a felekezeti vagy egyéni viszonyok. Vagyis a nyomdászatot a kulturális tevékenységek összefüggéseiben láthatjuk, ami éppen a téma hangsúlyosságát igyekszik megmutatni, nem pedig perifériakusságát. Szerencsés megoldás, hogy a szerzők nem zárják le az általuk tárgyalt időszakot, hanem – ezzel is jelezve a folyamatszerűséget a kutatási tárgyban – kitekintést engednek a kötet utolsó részeiben a 18. századi jelenségekre is.

A kiadvány képanyaga rendkívül igényes megjelenésű, és nem csupán jól kiegészíti a szöveges részeket, de akár itt is lehetséges a további tájékozódás, vagy akár az egyszerű „nézelődés” is. Néhány kivétel van csupán, ami feleslegesnek, illetve indokolatlannak látszik: kérdés például, hogy Németújvár miért szerepel egy 19. századi romantikus festménnyel (72.), hiszen ez nem illeszthető a szöveges részekhez, és már néhány oldallal korábban egy teljesen indokolt, korabeli ábrázolással is látható volt. Az ilyen típusú, tulajdonképpen feleslegesnek minősíthető képek száma azonban valóban elenyésző a kötetben. Sokkal problémásabb az a szintén részben a képekkel kapcsolatos, a tördelés számlájára írható hiba, ami az olvasást is igen csak hátráltatja. A könyvben többször előfordul, hogy egy-egy szöveget is tartalmazó lapot két, csupán képeket tartalmazó lap követ. Ilyenkor nyilván a legcélszerűbb megoldás az, hogy a bekezdés lezárul a szöveges lapon, majd egy újabb kezdődik három lappal később, de akár még a mondatzárással való megoldás is elfogadható. Jelen kiadványban rendre a mondat közepén zárul a lap, és az folytatódik később – ez vagy kizárja annak lehetőségét, hogy az oldalpáron látható képeknél elidőzzön az olvasó, vagy kényelmetlen, többszöri visszalapozást implikál, mindenesetre semmiképpen sem szerencsés megoldás.

A szöveges részek esetében szintén nem szerencsés az sem, hogy az elfogadhatónál jóval több elütés, sajtóhiba található bennük. Bár az ilyen típusú hibákat nem elegáns megemlíteni, de ezek száma valóban zavaróan soknak hat ahhoz képest, hogy egy címében is jelzett képes kiadványról van szó, tehát nem egy több száz oldalas monográfiáról beszélünk. Néhány esetben ez már az olvasást, szövegértést zavarja: például ha egy ilyen hiba miatt válik mármár érthetlenné egy alfejezetet kezdő mondat (49.). Az ilyen típusú problémák éppen olyan könnyedén orvosolhatóak lettek volna, mint az elsősorban a szerkesztés számlájára írtak. Értelmetlen példának okáért, hogy miért *A könyvnyomtatás elterjedése* című fejezet elején kerül definiálásra az ősnymtatvány fogalma, miközben a megelőző fejezetben már tárgyalták azt, mindenféle definíció nélkül. A felesleges önisméltések is kikerülhetők lettek volna, amelyek sokszor egy lapon belül többször is előfordulnak: ha a szerző egyszer megmagyarázza, hogy a nyomdász tulajdonképpen a nyomdatulajdonos, és nem a nyomdai munkálatok tényleges vezetője (faktor), akkor ezt a továbbiakban felesleges és nem kis mértékben zavaró zárójelben, illetve még egy magyarázó közbeékelés formájában is ugyanazon a lapon belül újra és újra jelezni (45.). Szintén ilyen típusú, egységesítésre vonatkozó probléma például a Károli/Károlyi Gáspár név nem egységes szerepeltetése, mindkét variáns előfordul többször, akár egymást követő lapokon is (60–61, 96, 117, 128.). Vagy – áttérve a Névmutatóra – az is kérdés lehet, hogy ha már felveszik a szerzők a Heltai-nyomdat, akkor bizonyos vonatkozó oldalszámok miatt id. Heltai Gáspárnál szerepelnek, és miért nem a nyomdánál. És bár ez utóbbiak apróságok, az már talán kevésbé, hogy az alfejezetek közötti „ívek”, átfedések sokkal hangsúlyosabbak lehetnének, ha nem kizárólag az elkerülhetetlen ismétlés formájában kerülne tárgyalása ugyanaz a jelenség, adat, hanem visszautalás formájában is megtörténne mindez. Ez nem csupán nagyobb koherenciát teremtene a szöveges részek között, de az olvasást, a jelenségek megértését is könnyebbé tette volna.

Összességében felemás érzése lehet az olvasónak. Egy tartalmilag magas színvonalú anyag tárul elénk, amely szintén magas színvonalú illusztrációkkal párosul, a *Magyarországi nyomdászati képes krónikája* valóban képes ismeretterjesztő céljait megvalósítani anélkül, hogy felszínessé válna, vagy túlzott részletességbe bocsátkozna. Emellett azonban számos olyan, főleg formai makula zavarja az olvasást, ami nem csupán sajnálatos, de nem is megengedhető egy tartalmilag ennyire igényes kiadvány esetében.

DOBÁS KATA

Bánfi Szilvia, Pavercsik Ilona, Perger Péter, V. Ecsedy Judit, A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század, 2. kötet, Kelet-magyarországi és erdélyi nyomdák, Lőcse, Kassa, Bp., Balassi Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2014, Tanulmányok és katalógus, Illusztrációk, 1215 p. (Hungaria Typographica, II.)

A magyarországi nyomdatörténetet monografikus szinten, tanulmányokkal és illusztrációkkal teljessé tevő sorozat befejeződött. E lakonikus mondat a legmagasabbra helyezett dicséretet kívánja tükrözni: rendkívül ritka, hogy egy több éve elkezdett, évszázadokat átívelő feldolgozó munka el is jut a sikeres befejezésig, és az adatbázisok világában még lehetőség is van a papíralapú, hagyományos könyv megjelenítésére, amelytől valóban „beszakad az asztal”. Amikor az Országos Széchényi Könyvtárban V. Ecsedy Judit elkezdte és közreadta a 16. századi nyomdák betűkészletének repertóriumát, a 640 lapos kötetet még az OTKA mellett a „Felsőoktatási tankönyv- és szakkönyv-támogatási program” is támogatta, hat évvel később, a 17. századi feldolgozás első részének közreadásakor ez a program már nem létezett és csak az OTKA nyújtott segítséget. Nagy szerencse, hogy az OTKA végjátékába még belefért a 2014-ben megjelentetett kétkötetes befejező rész is, hiszen az esetleges további kutatások már a Nemzeti Kutatási Fejlesztési Innovációs Hivatal (NKFIH) hatáskörébe tartoznak majd, ha lesz még hasonló jellegű feldolgo-

zásra igény. A támogatók közé viszont felsorakozott a Magyar Tudományos Akadémia is, és természetesen kiemelten kell szólni a kötet munkatársait foglalkoztató Országos Széchényi Könyvtárról és a hatalmas könyvek mintaszerű kiadását vállalain viselő Balassi Kiadóról.

Mivel a mostani – technikai okokból kettéválasztott – kötet a 17. századi nyomdászati repertórium következetes folytatása, sem a bevezetőnek, sem a recenzióknak nem feladata a munka szerkezetének, koncepciójának ismertetése. Az anyag mennyisége kényszerítette a szerzőket arra, hogy a század nyomdászati tevékenységét praktikusán kettéválasztva jelentesse meg, az előző kötetben a nyugat- és észak-magyarországi nyomdákat bemutatva, a mostaniban pedig a kelet-magyarországi és erdélyi, valamint a nagy kapacitású lőcsei és kassai nyomdákat feldolgozva. Ugyancsak a kutatási praktikum eredménye, hogy ez a kötet már nem csupán V. Ecsedy Judit neve alatt jelent meg. A korábbi kiadványokban is szerepeltek az egyes nyomdákra specializálódott munkatársak, akik jórészt önzetlenül bocsátották rendelkezésre publikált vagy még gyűjtés alatt álló eredményeiket, a mostani kötetben viszont az egyes fejezetek jól elkülöníthető módon tükrözik, hogy Bánfi Szilvia, Pavercsik Ilona és Perger Péter is önállóan feldolgozott kutatási terület szakértője.

A bevezető és a rövid összefoglaló V. Ecsedy Judit tollából származik, aki a már ismert kutatási, feldolgozásai szempontok részletes taglalása helyett azokra a változásokra hívta fel a figyelmet, amelyek a 17. század eddigi nyomdászattörténeti szakirodalmához képest ezzel a kiadványsorozattal megvalósultak. Amikor a 17. századi kötetet méltattuk, még utalhattunk monografikus előzményekre (Soltész Zoltánné vagy Fitz József munkáira), amelyeket ugyan ma is használunk, azonban a Régi Magyarországi Nyomtatványok Bibliográfiai Csoport több évtizedes szisztematikus feltáró munkája nyomán már korántsem tekinthetők teljesnek és kellőképpen illusztratívának, most azonban örömmel állapíthatjuk meg, hogy olyan jellegű feldolgozás készült el, amilyen a 17. századi magyarországi nyomdászati történetében eddig még nem valósult meg. (Hozzá kell tennünk, hogy más fejlettebb nyomdai kultúrájú